

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-141>

УДК 336:658

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DIAGNOSTIC LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF THE BUSINESS ENTITY TAKING INTO ACCOUNT THE RECEIVABLE INDEBTEDNESS

Гавриш Галина Олександрівна

кандидат економічних наук, судовий експерт,
Економіко-технологічний інститут ім. Роберта Ельворті
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7093-8772>

Бобух Євген Віталійович

магістр,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Калабін В'ячеслав Георгійович

магістр,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Havrysh Halyna

Robert elvorti economics and technology institute

Bobukh Yevhen, Kalabin Viacheslav

National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

В сучасних умовах ведення бізнесу, забезпечення фінансової безпеки має вирішальне значення для керівників компаній усіх форм власності, оскільки це є ключовою умовою його функціонування та подальшого розвитку не тільки окремого суб'єкта господарювання, але й економіки у цілому. Методологічну базу дослідження становили праці вітчизняних науковців, які визначають сутність та методичні аспекти з питань оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. У проведеному дослідженні, відповідно до поставленої мети, проаналізовано динаміку дебіторської заборгованості та систематизовані методичні підходи для діагностування рівня фінансової безпеки підприємства. За результатами проведеного дослідження авторами було визначено показники, за допомогою яких аналізують дебіторську заборгованість та, які найчастіше використовують для оцінювання рівня фінансової безпеки на підприємстві. Отримані в ході проведеного дослідження результати мають високу прикладну цінність і можуть бути використані суб'єктами господарювання для удосконалення методичного підходу щодо діагностування рівня фінансової безпеки на підприємстві з урахуванням особливостей їх діяльності.

Ключові слова: фінансова безпека, дебіторська заборгованість, підприємство, методики оцінювання, діагностика, показник.

Annotation. In modern business conditions, ensuring financial security is crucial for company managers of all forms of ownership, as it is a key condition for its functioning and further development not only of a separate business entity, but also of the economy as a whole. The purpose of the scientific article is to systematize methodical approaches to assessing the level of financial security of the enterprise and to determine the indicators that analyze the receivables of the business entity. Method or methodology of the work. The methodological basis of the research was the works of domestic scientists who determine the essence and methodological aspects of assessing the level

of financial security of an enterprise. In the study the method of comparative analysis, the method of content analysis of scientists' works were used. Results of the study. In the conducted research, in accordance with the set goal, the dynamics of receivables were analyzed and methodical approaches to diagnosing the level of financial security of the enterprise were systematized. Based on the results of the research, the authors determined indicators that are used to analyze accounts receivable and that are most often used to assess the level of financial security at the enterprise. Scope of practical application of the results. The results obtained during the conducted research have a high applied value and can be used by business entities to improve the methodical approach to diagnosing the level of financial security at the enterprise, taking into account the specifics of their activity. It was determined that the most often used indicator of turnover of receivables and the ratio of receivables and payables. Conclusions. Based on the results of the research, it was concluded that the majority of the reviewed researchers understand the importance of such a factor as receivables, as it has a significant impact on the liquidity and solvency of the enterprise, and include it in their methods for assessing the level of financial security. But it is advisable to take into account industry specifics when including indicators that reflect receivables in the methods of analyzing the level of financial security of economic entities.

Keywords: financial security, accounts receivable, enterprise, evaluation methods, diagnosis, indicator.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання, є гарантією його сталого розвитку, але особливий ризик має зростання дебіторської заборгованості, який свідчить про погіршення кредитоспроможності клієнтів компанії, тому актуалізується необхідність трансформації загальної парадигми забезпечення фінансової безпеки підприємства з урахуванням умов військового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розвиток теоретико-методологічних засад, які охоплюють проблемні аспекти забезпечення фінансової безпеки та факторів, які впливають на неї, відображено у працях, таких дослідників як: Варналій З. С., Мехед А. М., Климаш Н. І., Соловей К. В., Краснокутська Н. С., Мулик Я. І., Ситник Н. С., Джиговська Л. І., Швець Ю. О., Цикало К. С. та ін. Однак, переважна кількість наукових праць з проблем фінансової безпеки розкривають теоретичні аспекти стосовно її сутності, залишаючи поза увагою практичні питання щодо впливу факторів, у тому числі, дебіторської заборгованості на фінансову безпеку підприємства. Це й актуалізовано тему дослідження та стало його невирішеною частиною.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є систематизація методичних підходів щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства та визначення показників, які аналізують дебіторську заборгованість суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дебіторська заборгованість займає суттєву частку в оборотних активах підприємства та має вагомий вплив в економічній діяльності суб'єктів господарювання. Її розмір та якість відбиваються на фінансовій безпеці підприємства, тому її зростання має негативний вплив на його ліквідність та платоспро-

можність. За даними Комітету державної статистики вітчизняні підприємства, починаючи з 2017 року демонструють щорічне зростання дебіторської заборгованості в оборотних активах, а її частка залишається дуже високою (рис. 1).

Дослідження літературних джерел, присвячених вивченню сутності «фінансова безпека» свідчить, що більшість науковців трактують дане поняття, як систему кількісних і якісних показників фінансового стану компанії, які відображають рівень його фінансової захищеності [2], або стан, що забезпечує фінансову рівновагу, платоспроможність, ліквідність, стабільність [3]. Виходячи з наведеного трактування проаналізуємо показники, які використовують науковці у методичних підходах щодо оцінювання рівня фінансової безпеки (табл. 2).

Проведений аналіз свідчить, що більшість авторів у своїх методиках використовують значну кількість показників для оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання, максимальна кількість становить 21 [13], мінімальна – 6 [10]. Але, слід додати, що усі автори додають у свої методики показники ділової активності, які стосуються різних аспектів оцінювання впливу дебіторської заборгованості на фінансову безпеку підприємства. Так, показник оборотності дебіторської заборгованості розраховується у 5 методиках із 10, на наведено в роботах таких авторів, як: Варналій З. С., Мехед А. М. [4], Яструбецька Л. [7], Полтініна О. П [8], Іпполітова І. Я., Сичова А. О. [10] та Нетудихата К. Л., Жукова В. Є. [11]. Такий показник, як період оплати дебіторської заборгованості зустрічається у методичному підході Ситника Н. С. та Джиговської Л. І. [5], а коефіцієнт частки дебіторської заборгованості у майні в роботі Хижняка Ю. О. [13]. У свою чергу, показник співвідношення дебіторської

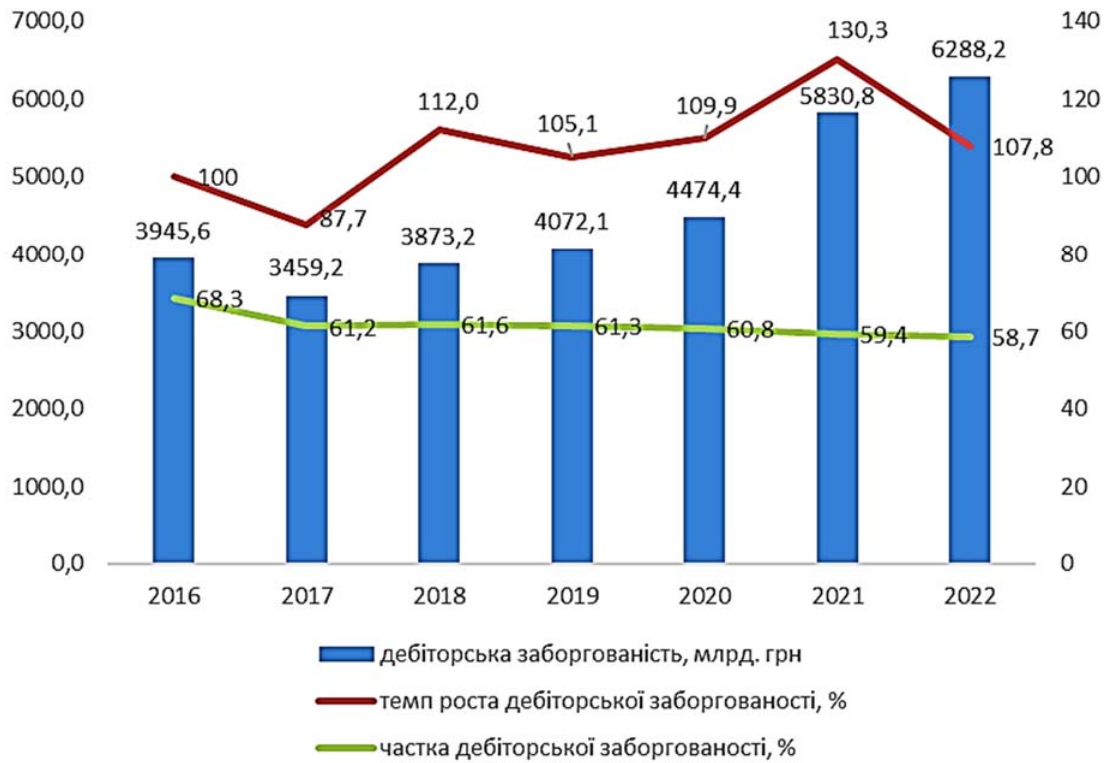

Рис. 1. Динаміка дебіторської заборгованості в активах українських підприємств у 2016–2022 рр.

Джерело: складено авторами за даними [1]

Таблиця 2

Аналіз показників для діагностування рівня фінансової безпеки підприємства

Автор	Показники	Кількість показників
1	2	3
Варналій З. С., Мехед А. М.	коефіцієнт поточної ліквідності (покриття), коефіцієнт термінової ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, чистий оборотний капітал, тис. грн., коефіцієнт автономії (платоспроможності), коефіцієнт фінансування, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, коефіцієнт оборотності нематеріальних активів, коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт рентабельності діяльності (продаж), коефіцієнт рентабельності капіталу, доступність зовнішнього фінансування, інфляція, динаміка ринка, на якому працює підприємство.	19
Ситник Н. С., Джиговська Л. І.	Платоспроможність: коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт загальної ліквідності. Ділова активність: оборотність активів; оборотність запасів; середній термін оплати дебіторської заборгованості; середній термін оплати кредиторської заборгованості.	13

Продовження Таблиці 1

1	2	3
	Фінансова стійкість: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт фінансового ризику; коефіцієнт маневреності власного капіталу; коефіцієнт фінансової стійкості Прибутковість: чистий прибуток; рентабельність.	
Швець Ю. О., Цикало К. С.	фондовіддача, коефіцієнт придатності основних засобів, коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності, коефіцієнт маневреності власного капіталу, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості, коефіцієнт зміни оборотності оборотних коштів, коефіцієнт зміни валюти балансу, коефіцієнт зміни чистого прибутку, рентабельність власного капіталу, рентабельність активів, рентабельність продажу.	16
Яструбецька Л.	Показники ліквідності та платоспроможності (коефіцієнт покриття поточний, коефіцієнт покриття загальний, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності тощо); Показники ділової активності (оборотність дебіторської, кредиторської заборгованостей, оборотність готової продукції, оборотність власного капіталу тощо); Показники фінансової стійкості (коефіцієнт автономії, коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів, коефіцієнт маневреності власних коштів, коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт фінансової залежності тощо); Показники оцінки майнового стану (коефіцієнти зносу, оновлення, вибуття основних засобів); Показники прибутковості (прибутковість реалізації, прибутковість активів, прибутковість інвестицій у звичайні акції).	18
Полтініна О. П	Показники структури капіталу (коефіцієнт автономії, коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт фінансового ризику); Показники ділової активності (коефіцієнт оборотності капіталу, коефіцієнт оборотності активів, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості); Показники платоспроможності та ліквідності (коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт поточної платоспроможності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, коефіцієнт абсолютної ліквідності); Показники рентабельності (коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт чистої рентабельності); Показники фінансової стійкості (коефіцієнт покриття, коефіцієнт маневреності)».	17
Павлюк Ю. В., Лактіонова О. А.	рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажів, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності основних засобів,	14

Продовження Таблиці 1

1	2	3
	коєфіцієнт оборотності власного капіталу, коєфіцієнт покриття, співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості, коєфіцієнт абсолютної ліквідності, коєфіцієнт фінансового левериджу, коєфіцієнт забезпечення власними обіговими коштами, коєфіцієнт довгострокової фінансової стійкості, коєфіцієнт чистої виручки, коєфіцієнт реінвестування прибутку.	
Іпполітова І. Я., Сичова А. О.	коєфіцієнт автономії, коєфіцієнт фінансування, коєфіцієнт покриття, коєфіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, коєфіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, рентабельність діяльності.	6
Нетудихата К. Л., Жукова В. Є.	коєфіцієнт фінансової стійкості, коєфіцієнт маневреності робочого капіталу, коєфіцієнт маневреності власних обігових коштів, коєфіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами запасів, коєфіцієнт покриття запасів, коєфіцієнт автономії, коєфіцієнт маневреності власного капіталу, коєфіцієнт фінансової стабільності коєфіцієнт оборотності активів, коєфіцієнт фондоддачі, коєфіцієнт оборотності обігових коштів, коєфіцієнт оборотності запасів, коєфіцієнт обігу дебіторської заборгованості, коєфіцієнт оборотності готової продукції коєфіцієнт покриття, коєфіцієнт швидкої ліквідності, коєфіцієнт абсолютної ліквідності, коєфіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості.	18
Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О.	Показники ліквідності та платоспроможності (коєфіцієнт абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності, поточної ліквідності (покриття)); Показники фінансової стійкості (коєфіцієнт автономії, фінансування, фінансової стійкості); Показники ділової активності (коєфіцієнт оборотності активів, оборотності власного капіталу); Показники результативності діяльності (рентабельність активів, власного капіталу, продажу)	11
Хижняк Ю. О.	Показники майнового стану (коєфіцієнт постійності активів, зносу основних засобів, питома вага дебіторської заборгованості у майні, коєфіцієнт мобільності активів); Показники ліквідності (коєфіцієнт поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності); Показники фінансової незалежності (коєфіцієнт концентрації власного капіталу, фінансової стабільності, фінансової стійкості); Показники ділової активності (оборотність коштів у розрахунках, оборотність запасів (у днях), оборотність кредиторської заборгованості (в оборотах), оборотність власного капіталу (в оборотах), оборотність мобільних активів (в оборотах), оборотність сукупного капіталу (в оборотах); Показники ефективності діяльності (рентабельність сукупного капіталу, власного капіталу, основних засобів, валова рентабельність реалізованої продукції, чиста рентабельність реалізованої продукції).	21

Джерело: складено за даними [4–13]

та кредиторської заборгованості у методиках Полтініної О. П. [8], Павлюка Ю. В., Лактіонової О. А., Нетудихата К. Л., Жукова В. Є. та Швець Ю. О., Цикало К. С. При цьому, слід відмітити, що в 2 методичних підходах (Полтініна О. П. [8], Нетудихата К. Л., Жукова В. Є. [11]) запропоновано розраховувати 2 показника, що стосуються дебіторської заборгованості, а саме: оборотності дебіторської заборгованості та співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. У цілому із наведених 10 методичних підходів, тільки в одному (Квасницька Р.С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. [12]) відсутній показник, пов'язаний з дебіторською заборгованістю.

Висновки. Підсумовуючі результати дослідження, можна зробити висновки, що більшість авторів розуміє важливість такого фактору як дебіторська заборгованість, оскільки

він має суттєвий вплив на ліквідність та платоспроможність підприємства, та включає її в свої методики для оцінювання рівня фінансової безпеки. Було визначено, що найчастіше використовують показник оборотності дебіторської заборгованості та співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Методичні підходи, де використовують два зазначених показника, є, на нашу думку, найбільш оптимальними, оскільки надають більш повне уявлення про вплив дебіторської заборгованості на фінансову безпеку підприємства.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення показників, які відображають рівень та якість дебіторської заборгованості в методиках оцінювання фінансової безпеки з урахуванням особливостей видів економічної діяльності суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Діяльність підприємств. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Климаш Н. І., Соловей К. В. Наукові підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 120–123.
3. Мулик Я. І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2013. № 3(80). С. 195–206.
4. Варналій З. С., Мехед А. М. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 32. С. 203–211.
5. Ситник Н. С., Джиговська Л. І. Методика оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: зміст та функціональні складники. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 46/2. С. 65–70.
6. Швець Ю. О., Цикало К. С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 25. С. 162–168.
7. Яструбецька Л. Комплексна методика оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні за умов гібридних загроз. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 17. С. 75–82.
8. Полтініна О. П. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на засадах контролінгу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Харків, 2013. 21 с.
9. Павлюк Ю. В., Лактіонова О. А. Методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Вісник СНТ ДонНУ ім. Василя Стуса*. 2015. № 7. С. 112–116.
10. Іпполітова І. Я., Сичова А. О. Методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 28. С. 96–101.
11. Нетудихата К. Л., Жукова В. Є. Фінансова безпека підприємств: сутність, оцінка, фактори впливу на її рівень. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 28. С. 295–303.
12. Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. Оцінювання фінансової безпеки підприємства в системі забезпечення реалізації його фінансової стратегії. *Фінанси і кредит: проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 3. URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/handle/123456789/8276>. (дата звернення: 12.02.2024).
13. Хижняк Ю. О. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 23. С. 305–312.

REFERENCES:

1. Diialnist pidpriemstv. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [Activities of enterprises. State Statistics Committee of Ukraine]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 15.02.2024). (in Ukrainian)

2. Klymash N. I., Solovei K. V. (2016) Naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia «finansova bezpeka» [Scientific approaches to the definition of the concept «financial safety»]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu Scientific Bulletin of Kherson State University*. № 1, pp. 120–123. (in Ukrainian)
3. Mulyk Ya. I. (2013) Sutnist poniattia «finansova bezpeka pidpriemstva»: systematyzatsiia naukovykh pohliadiv [The essence of the concept of "financial security of the enterprise": systematization of scientific views]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU Collection of Scientific Works of VNAU*. № 3 (80), pp. 195–206. (in Ukrainian)
4. Varnalii Z. S., Mekhed A. M. (2022) Teoretyko-metodychni pidkhody do otsinky finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva [Theoretical and methodological approaches to assessing the financial security of business entities]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. № 32, pp. 203–211. (in Ukrainian)
5. Sytnyk N. S., Dzhyhavska L. I. (2019) Metodyka otsiniuvannia rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva: zmist ta funktsionalni skladnyky [Methodology for assessing the level of financial security of an enterprise: content and functional components]. *Prychornomorski ekonomichni studii Black Sea Economic Studies*. № 46/2, pp. 65–70. (in Ukrainian)
6. Shvets Yu. O., Tsykalo K. S. (2019) Metodychnyi pidkhid do otsinky rivnia finansovoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv [A methodical approach to assessing the level of financial security of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. № 25, pp. 162–168. (in Ukrainian)
7. Yastrubetska L. (2021) Kompleksna metodyka otsinky rivnia finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva v Ukraini za umov hibrydnykh zahroz [Comprehensive methodology for assessing the level of financial security of business entities in Ukraine under conditions of hybrid threats]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii Entrepreneurship and innovation*. № 17, pp. 75–82. (in Ukrainian)
8. Poltynina O. P. (2013) Zabezpechennia finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva na zasadakh kontrolinhu [Ensuring the financial security of business entities on the basis of controlling]: *avtoref.dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. Nauk : spets. 08.00.08 «Hroshi, finansy i kredyt» author's thesis. for obtaining sciences. candidate degree economy Sciences: special 08.00.08 "Money, finance and credit"*. Kharkiv, 21 p. (in Ukrainian)
9. Pavliuk Yu. V., Laktionova O. A. (2015) Metodyka otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Methodology for assessing the level of financial security of the enterprise]. *Visnyk SNT DonNU im. Vasylia Stusa Bulletin of SNT DonNU named after Vasyl Stus*. № 7, pp. 112–116 (in Ukrainian)
10. Ippolitova I. Ia., Sychova A. O. (2017) Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [A methodical approach to assessing the level of economic security of an enterprise]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. № 28, pp. 96–101. (in Ukrainian)
11. Netudykhata K. L., Zhukova V. Ie. (2019) Finansova bezpeka pidpriemstv: sutnist, otsinka, faktory vplyvu na yii riven [Financial security of enterprises: essence, assessment, factors affecting its level]. *Infrastruktura rynku Market infrastructure*. № 28, pp. 295–303. (in Ukrainian)
12. Kvasnytska R. S., Dotsenko I. O., Matviichuk L. O. (2019) Otsiniuvannia finansovoi bezpeky pidpriemstva v systemi zabezpechennia realizatsii yoho finansovoi stratehii [Assessment of the financial security of the enterprise in the system of ensuring the implementation of its financial strategy]. *Finansy i kredyt: problemy teorii ta praktyky Finance and credit: problems of theory and practice*. Vyp. 3. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/8276>. (accessed: 12.02.2024) (in Ukrainian).
13. Khyzhniak Yu. O. (2018) Metodychnyi pidkhid do otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva [A methodical approach to assessing the level of financial security of an enterprise]. *Infrastruktura rynku Market infrastructure*. № 23, pp. 305–312. (in Ukrainian)